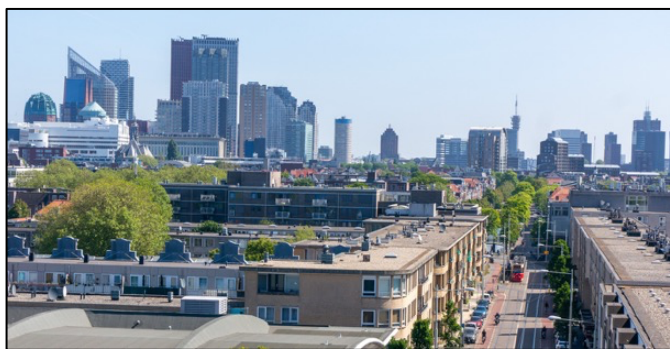


Paul Kurstjens

De Schilderswijk in Den Haag



Je staat er eigenlijk nauwelijks bij stil, bij de constatering dat de binnenstad van Den Haag en de Schilderswijk bijna net zo groot zijn. In de media-aandacht overtreft het Binnenhof namelijk ruimschoots de Schilderswijk. Laatstgenoemde blinkt daarentegen uit in sporadische incidenten die de media halen.



Zicht vanuit de Schilderswijk op het centrum van Den Haag

En dan gaat het meestal over relletjes met jongeren, over armoede, criminaliteit en over allochtonen die de sfeer voor autochtonen zouden verpesten.

Maar als je er op een willekeurige mooie dag rondloopt merk je daar weinig van. De Schilderswijk is

een multiculturele volkswijk, zoals er vele zijn in de wereld, met een sociaal hart en een ziel die aan een oude volksbuurt doen denken. Maar wat is die volksbuurtziel eigenlijk?

Volksbuurtziel

Oude volksbuurten kenmerkten zich in het verleden onder andere door slechte woonomstandigheden en lage inkomens en een bepaalde cultuur die daaruit voortspuit.

Ondanks de verbeterde woonomstandigheden in de Schilderswijk en de algehele toename van de welvaart blijven de economische omstandigheden in de Schilderswijk nog steeds achterlopen bij de rest van Den Haag.

- Het gemiddelde inkomen is in 2023 in de Schilderswijk (€18.000) beduidend lager dan in de rest van de stad (€31.000).
- Het onderwijsniveau ligt in de Schilderswijk gemiddeld lager dan in de hele stad. Bijna 55% heeft alleen lager onderwijs genoten, terwijl dat aandeel in de stad 30% bedraagt.
- De Schilderswijk telt een bovengemiddeld aantal kleine bedrijven en instellingen met minder vaste arbeid en het telt meer dagloners, zzp-ers en jeugdwerklozen.
- De bevolkingsdichtheid is er bovendien hoger dan in de rest van de stad. Er leven veel mensen dicht op elkaar, die qua leeftijdsopbouw overigens niet verschillen van een gewone woonbuurt. De Schilderswijk is duidelijk geen eenzijdige yuppenwijk, studentenwijk of seniorenwijk.

Op basis van deze gegevens zou je kunnen stellen dat de Schilderswijk een hedendaagse volkswijk is, ware het niet dat deze cijfers weinig zeggen over de cultuur in een volksbuurt, waar saamhorigheid onderdeel van uitmaakt.

Saamhorigheid

Saamhorigheid in volkswijken kent vele kanten, zoals: een sterk gemeenschapsgevoel, een 'ons kent ons'-mentaliteit, onderlinge verbondenheid, burenhulp, collectieve trots – eigenlijk te veel om op te noemen.

Als toevallige bezoeker in een onbekende buurt voel je dat haarfijn aan. Je wordt bespied, in de gaten gehouden, sociale controle. Dat gevoel maakt

deel uit van een sterke saamhorigheid die vroeger veel zichtbaarder was dan tegenwoordig.

De straat toonde immers als een collectieve huiskamer. Bewoners zaten er in hun stoelen, kletsten en dronken wat. Ze namen geen blad voor de mond. Kinderen speelden op straat, er werden matten geklopt en stoepen geveegd, uit het raam gehangen, door spionnetjes gekeken en er hing een touwtje door de brievenbus. Veel hiervan appelleert aan een nostalgisch verlangen.



1979 Rijswijksestraat (Dienst Stedelijke Ontwikkeling) en Van Ostadewoningen 2023

Zo fantaseren we dat in de Schilderswijk iedereen bij elkaar over de vloer kwam. In werkelijkheid heette men de een welkom, maar de ander niet. Saamhorigheid beperkte zich tot de eigen straat of tot enkele straten. Dat was de volksbuurt, niet veel groter. Als we het nu hebben over de Schilderswijk als volkswijk, hebben we het dus eigenlijk over een bonte verzameling van volksbuurten.



Multicultureel theater



moskee

In 1982 was de veronderstelde teloorgang van de saamhorigheid aanleiding om een Volksbuurtmuseum op te richten. Bij de opening in 1993 gaf een uitkijktoren voor de deur acte de présence. Door middel van exposities en publicaties probeerde dit

museum de geest van de oude volkswijk op te roepen, ook al was de Schilderswijk inmiddels danig verkleurd. Nadat de gemeente hier aanvankelijk subsidie voor verstrekte stopte ze daar enkele jaren later abrupt mee vanwege algehele bezuinigingen. In het pand zit nu enkel nog een multicultureel theater.

Dat roept de vraag op waar de saamhorigheid tegenwoordig uit bestaat in de Schildersbuurt. Niet door het massaal op straat zitten, dat moge duidelijk zijn. Met de ingrijpende stadsvernieuwing vanaf 1973 is de straat als collectieve huiskamer immers uit beeld geraakt. Andere openbare en collectieve ruimtes kwamen ervoor in de plaats, zoals: pleinen en parkjes met speelplaatsen dichtbij scholen, verschillende buurthuizen, een grote sporthal, een multicultureel theater, de Haagse markt, eethuizen, tempels, moskeeën en talloze winkels.



2023 spelen in het Vermeerpark dichtbij scholen



Maar er gaat ook nog een hele geschiedenis van bouwen en verhuizen aan vooraf.

Bouwen & verhuizen

In de huidige multiculturele Schilderswijk vonden vele verhuizingen plaats. Iedereen streefde - en streeft nog steeds - naar een betere woning, zeker in een aftandse volksbuurt.

Dat gaat terug tot de aanleg van de spoorwegen met station omstreeks 1845. In de huidige Stationsbuurt kwamen arbeiderswoningen te staan alsook deftige herenhuizen. Een gedeelte van die herenhuizen plande de gemeente zelf aan het Oranjeplein. Zodoende groeide de Stationsbuurt uit tot een gemengde buurt.



Gerestaureerde herenhuizen aan het Oranjeplein

Vanaf 1876 breidde de bebouwing van de Stationsbuurt zich in westelijke richting uit. Daar begint de huidige Schilderswijk waar tijdens de revolutiebouw eind 19^e eeuw de gemeente veel door de ogen zag. Binnen de bouwblokken groeiden hofjes (sloppen) met schamele optrekjes.

In dezelfde periode bouwden verschillende charitatieve instellingen eveneens hofjes, maar dan uitsluitend voor arme bewoners en alleenstaande vrouwen. Die staan er nog steeds.

Toen de Schilderswijk verder groeide en ook het aanbod van goede woningen buiten de wijk groeide, vertrokken de bemiddelde bewoners uit de Stationsbuurt en Schilderswijk. Pas in 1892 werd het bouwen van hofjes door de gemeente overigens verboden, maar toen stond een flink deel van de Schilderswijk er al.



Gehandhaafde revolutiebouw in de Herderslaan

Na de Woningwet van 1901 bouwden woningcorporaties fatsoenlijke woningen in het zuidwesten van de Schilderswijk. Enkele krotbewoners die de huur konden betalen verhuisden er naartoe. Desondanks bleef de totale bevolkingssamenstelling van laag betaalde of op de bedeling aangewezen bewoners nogal eenzijdig.

De verpaupering in de bestaande Schilderswijk ging gewoon door. Wie zich een beter huis elders in de stad kon veroorloven verliet de wijk. In de jaren dertig ontstond er zelfs leegstand.



1954 Falckstraat, eigenlijk een slop, met onbewoonbaar verklaarde woning aan de rechterzijde (Dienst Stedelijke Ontwikkeling).

Door de naoorlogse woningnood raakte de Schilderswijk weer dichtbevolkt. Met het opsplitsen van grotere woonhuizen en het verder volbouwen van al bestaande sloppen, konden vele mensen opgevangen worden.

Tussen 1950 en 1960 groeide dan eindelijk de welvaart in Nederland, ook in de Schilderswijk. De werkloosheid verdween als sneeuw voor de zon. Naoorlogse wijken met veel sociale woningbouw schoten als paddenstoelen uit de grond. Dat was voor menig bewoner van de Schilderswijk aanleiding om de volkswijk te verlaten.

Toen vervolgens in 1962 de bouw van de groeikern Zoetermeer startte, achtte de gemeente de tijd rijp om de Schilderswijk eindelijk eens te gaan saneren.

Sanering

Al in 1954 verklaarde de gemeente de Schilderswijk tot saneringsgebied, een woord dat naar gezondheid (sanitas) verwijst, maar in wezen sloop betekent. Het duurde echter nog een poosje alvorens er tot actie werd overgegaan.

Dat kwam doordat de gemeente niet alleen moest wachten op de bouw van Zoetermeer, maar ook

doordat ze zich geen raad wist met al die particuliere eigenaren en tegenstribbelende bewoners. In 1963 stonden er maar liefst 15.000 particuliere woningen in de Schilderswijk en slechts 1.000 sociale huurwoningen. 60% van alle woningen bestond volgens de gemeente uit krotten.



1968 plan Van Grijs naar Groen

Het eerste nieuwbouwplan in de Schilderswijk rondom het eerdergenoemde Oranjeplein startte daarom pas in 1973.

Daar ging het plan 'Van Grijs naar Groen' uit 1968 aan vooraf dat uitging van grootschalige sloop, van veel nieuw openbaar groen en van veel te hoge huren voor de nieuwbouw (zie maquette hierboven). Dat veroorzaakte onverwacht felle buurtprotesten met de eis voor betaalbare huren. In 1971 trok de nieuwe wethouder onverwachts het plan in. Hij maakte het 'Bouwen-voor-de-buurt' zelfs tot zijn eigen motto. Dat was het begin van een zeer ingrijpende stadsvernieuwing die meer dan 30 jaar zou duren.

Het merendeel van de woningen ging tegen de vlakte en het aandeel sociale woningen steeg uiteindelijk van ongeveer 6% naar 67%.



1979 Jacob van Campenplein (Dienst Stedelijke Ontwikkeling)

En nu?

Ondanks het afblazen van het plan ‘Van Grijs naar Groen’ kleurde de Schilderswijk uiteindelijk toch groen. Dat kwam vooral door de tweede structuurschets die de gemeente samen met de bewoners in 1979 maakte. Hierin vormen parkjes met speelvoorzieningen en scholen het hart van de buurt. De lange rechte straten met revolutiebouw maakten plaats voor sociale woningen aan korte straten en parkjes. Vrijwel alle smalle straten van nog geen 10 meter breed verdwenen. Enkele kenmerkende hofjes bleven gespaard.



Eerste nieuwbouwplan nabij het Oranjeplein

De omvangrijke stadsvernieuwing zorgde voor grote veranderingen. Er vonden verschillende volksverhuizingen plaats. Vele autochtone bedrijven, cafés en winkels verdwenen weliswaar, maar de nieuwe bewoners uit vele windstreken startten gewoon nieuwe bedrijven, koffiehuisen en winkels.



Zij treffen elkaar allemaal op de kleurrijke Haagse markt die op zijn eigen wijze bijdraagt aan de volksbuurtcultuur. Een multiculturele volksbuurtcultuur wel te verstaan.

Volgens de gemeente Den Haag is de Schilderswijk behoorlijk rechtvaardig en inclusief. Waarom

incidenten desalniettemin in de media keer op keer opgeblazen worden, lijkt vooral te maken te hebben met de nabijheid van het Binnenhof, waar sommige politici niet veel ophebben met multi-culti en inclusiviteit.



De Haagse markt

Bronnen:

Maaïke van Charante: Het verdriet van de Schilderswijk, over de teloorgang van een Haagse volkswijk 1960-1980 (2022).

John Duivesteijn: Kijk op de Schilderswijk, geschiedenis van een arbeiderswijk (1984).

Alida Dolleman: De Schilderswijk in Beweging (1988).

Gemeente Den Haag: Omgevingsvisie Den Haag 2050, staat van de leefomgeving (2022).

Diederick Klein Kranenburg: Samen voor ons eigen, de geschiedenis van een Nederlandse volksbuurt: de Haagse Schilderswijk 1920/1985 (2013).

Manoe Ruhé: Het Stedelijk Geheugen van Transvaal en Schilderswijk (2011).

Quadrat: Schilderswijk Den Haag, analyse van de fysieke structuur (2008).